

اقتصاد سیاسی

محیط زیست

(پنجم)

شهرام اتفالق

مهرماه ۱۳۹۸

نشر پژواک کیوان

اقتصاد سیاسی محیط زیست

شهرام اتفاق

طراح جلد: شیرین فخاریان

چاپ و صحافی: ایران نوبت چاپ: اول

سال نشر: ۱۳۹۸ شمارگان: ۱۰۰۰

شماره ثبت: ۹-۳۲۸۱۳-۲۱۹۰۰۱

شابک دوره: ۹۷۸-۶۲۲-۹۵۲۲۱-۶-۵

شابک جلد: ۹۷۸-۶۲۲-۹۵۲۲۱-۸-۹

قیمت: ۲۹,۰۰ تومان

سرپرست کیوان

www.pjkeyvan.com

Dr.pkeyvan@gmail.com

تهران: سپهبد قرنی، کوچه حقیقت طلب، شهرک ولیعبد ۲۶

تلفن: ۸۸۰۴۲۴۹؛ دورنگار: ۸۸۸۹۷۲۱۲-۰۲۱؛ همراه: ۰۹۱۲۸۱۲۰۳۰

eco.research.gate@gmail.com

بومرنگ

حامی معنوی: مؤسسه اندیشه‌های اجتماعی بومرنگ

www.boomrang.org

سرشناسه: اتفاق، شهرام، ۱۳۴۴
عنوان و نام پدیدآور: اقتصادی سیاسی، محیط زیست (۲) / شهرام اتفاق
مشخصات نشر: تهران، پژوهاک کیوان، ۱۳۹۸
مشخصات ظاهری: ۲ ج. مصور، جدول، نمودار.
فروست: کارنامه اقتصاد سیاسی: ۱
شابک دوره: ۵-۶-۹۵۲۲۱-۶۲۲-۹۷۸
شابک جلد: ۹-۸-۹۵۲۲۱-۶۲۲-۹۷۸
وضعیت فهرست‌نویسی: فیا
یادداشت: عنوان اصلی: کتاب‌نامه
موضوع: اقتصاد محیط زیست
موضوع: Environmental economics
موضوع: رشد اقتصادی - - جنبه‌های زیست‌محیطی
موضوع: Economic development - Environmental aspects
رده‌بندی کنگره: HC۷۹
رده‌بندی دیویی: ۳۳۸/۹۲۷
شماره کتاب‌شناسی ملی: ۵۸۱۹۵۸۲

۱۵	پیش‌گفتار
۲۴	منابع و مراجع پیش‌گفتار
۲۵	فصل سیزدهم) نقد نظریه‌ها و دیدگاه‌ها
۲۷	سیزدهم -۱) نقد سوسیالیسم واقعاً تجربه شده
۳۸	سیزدهم -۲) نقد سوسیالیسم بازار چینی
۳۹	سیزدهم -۳) نقد روش‌شناسی اقتصاد جریان اصلی
۴۰	سیزدهم -۴) کم‌التفاتی به نقش قدرت سیاسی در مناسبات اقتصادی
۴۱	(در آرای اقتصاد جریان اصلی، سوسیالیست‌ها و شبه‌سوسیالیست‌ها)
۵۲	سیزدهم -۱-۲) نقد اقتصاد جریان اصلی در فهم مناسبات قدرت
۵۸	سیزدهم -۲-۳) نقد اکوسوسیالیسم در فهم مناسبات قدرت
۶۱	سیزدهم -۴-۵) نظام‌های مبتنی بر مالیات آلودگی در آرای پیگو، نوردهاوس، سانز، بیکتی و میلانوویچ
۷۲	سیزدهم -۵) نقد آرای مبتنی بر نابرابری و کربن در آرای لارکین و اندرسون
۷۶	سیزدهم -۶) نقد آرای مبتنی بر نابرابری و کربن در آرای شانسِل، بیکتی و میلانوویچ
۸۱	سیزدهم -۷) نقد اقتصاد برنامه‌محور اکوسوسیالیست‌ها
۸۳	سیزدهم -۷-۱) فقدان سازوکار تعیین قیمت
۸۹	سیزدهم -۷-۲) نابسامانی در برآورد قیمت تولید
۹۰	سیزدهم -۷-۳) عدم امکان محاسبه‌ی هزینه - فرصت برآورد زیست‌های نسبی
۹۱	سیزدهم -۷-۴) گسترش ناکارآمدی ناشی از حذف رقابت
۹۲	سیزدهم -۷-۵) دشواری در امر تخصیص منابع و برنامه‌ریزی گسترده
۹۹	سیزدهم -۷-۶) محدودسازی تخریب خلاق شومپتری
۱۰۲	سیزدهم -۷-۷) تجربه نظام‌های دسترسی محدود و نهادهای اقتصادی غیرفراگیر

سیزدهم - ۸) نقد خودکفایی در اکوسوسیالیسم	۱۰۳
سیزدهم - ۹) کم‌توجهی اقتصاد جریان اصلی و سوسیالیسم به مفهوم و اهمیت دانش ضمنی	۱۰۸
سیزدهم - ۱۰) نقد دعاوی مربوط به نئولیبرالیسم	۱۱۷
سیزدهم - ۱۱) نقد آرای نائومی کلاین	۱۲۰
سیزدهم - ۱۲) نقد اندیشه‌های فریتیوف کاپرا	۱۳۸
سیزدهم - ۱۳) نقدهای نهادگرایان به نئوکلاسیک‌ها، سوسیالیست‌ها و ریشی	۱۴۳
سیزدهم - ۱۴) نقد آرای نظریه‌ی انتخاب عمومی و نهادگرایان	۱۴۷
سیزدهم - ۱۵) نقد برخی نهادگرایان	۱۴۷
سیزدهم - ۱۶) محیط زیست: اقتدار سیاسی یا مبادله‌ی آزاد؟	۱۵۳
پیوست‌های فصل سیزدهم	۱۶۱
پیوست ۱) سیاست بازار محور و سربازار محور در مسیر دست‌یابی به اقتصاد کم‌کربن در اروپا (۲۰۵۰ - CECILIA)	۱۶۱
پیوست ۲) اشتباه‌های دولت‌ها برای مالیات‌ستانی افزون‌تر	۱۶۴
پیوست ۳) منحنی لافر	۱۶۵
پیوست ۴) ارزیابی مدل رشد اقتصادی کلین - مدرسون	۱۶۶
پیوست ۵) مزیت نسبی	۱۶۷
پیوست ۶) کارنامه‌ی فلرینگ: تصدی‌گرایی در برابر برون‌سپاری امور به بخش خصوصی	۱۷۲
پیوست ۷) دریاچه ارومیه، نتیجه‌ی بحران اقلیم یا شکست کالای عمومی؟	۱۷۸
پیوست ۸) یارانه‌های انرژی	۱۷۹
پیوست ۹) پوپولیست‌های زیست‌محیطی	۱۸۱
نمایه‌ی اسامی جلد دوم	۲۰۵
نمایه‌ی موضوعی جلد دوم	۲۱۰
نمایه‌ی نشانه‌های اختصاصی جلد دوم	۲۱۲

فهرست جلد اول

پیش‌گفتار

منابع و مراجع پیش‌گفتار

فصل اول) اندیشه‌ی سیاسی و رویکردهای اقتصادی

اول - ۱) تصویربرداری زمان‌گریز از تحول در اندیشه‌ی سیاسی

اول - ۲) اقتصاد سیاسی یا سیاست اقتصادی

اول - ۳) جان دیوئی، هانا آرنت و محیط زیست

منابع و مراجع فصل اول

فصل دوم) پیش‌بینی اقتصاد محیط زیست

پیوست‌های فصل دوم

پیوست ۱) نهادهای تولید

پیوست ۲) تابع تولید

پیوست ۳) لایه‌ی آزون

پیوست ۴) پیشینه‌ی اقدامات بین‌المللی درباره‌ی تغییر اقلیم

منابع و مراجع فصل دوم

فصل سوم) سوسیالیسم واقعاً تجربه‌سده محیط زیست

سوم - ۱) سوسیالیسم در شوروی و اروپای شرقی

سوم - ۲) سوسیالیسم بازار چینی

پیوست‌های فصل سوم

پیوست ۱) درباره‌ی فعالیت‌های IPCC

منابع و مراجع فصل سوم

فصل چهارم) سوسیالیست‌های معاصر و محیط زیست

چهارم - ۱) اکوسوسیالیسم در آرای میشل لووی

چهارم - ۲) محدودسازی رشد اقتصادی در اندیشه‌ی لارکین - آندرسون

چهارم - ۲-۱) مدیریت و برنامه‌ریزی رشد اقتصادی کشورهای جهان

چهارم - ۲-۲) تغییر در سبک زندگی

چهارم - ۳) گرین و نابرابری، ایده‌های شانس، پیکتی و میلانوویچ

چهارم - ۴) سوسیالیسم مشارکتی و محیط زیست

چهارم - ۵) دعاوی مربوط به نئولیبرالیسم

چهارم - ۶) آرمان‌شهرگرایی از نوع نئومی کلاین

پیوست‌های فصل چهارم

پیوست ۱) اثر گل‌خانه‌ای و گازهای گل‌خانه‌ای

پیوست ۲) توانایی بالقوه (یا پتانسیل) گرمایش جهانی GWP

پیوست ۳) رد پای کربن

پیوست ۴) برچسب کربن

پیوست ۵) بهینه‌سازی رشد اقتصادی لارکین - اندرسون

پیوست ۶) انکار تغییرات اقلیمی Climate change denial

پیوست ۷) کلابیت گیت Climate gate

پیوست ۸) هیأت غیردولتی تغییرات اقلیمی NIPCC

منابع و مراجع فصل چهارم

فصل پنجم) اقتصاد جریان اصلی و محاسبات زیست

پنجم - ۱) روند رشد اقتصادی و درآمد سرانه

پنجم - ۲) تسریع در صعود به قله منحنی کوزنتس

پنجم - ۳) این‌همانی کایا

پنجم - ۴) مالیات پیگویی

پنجم - ۵) هزینه - فایده آلودگی و تولید به تعریف پرم، ما و...

پنجم - ۶) هزینه - فایده حفاظت و تخریب محیط زیست در مدل

نوردهاوس

پنجم - ۷) نظام بهره‌برداری از منابع تجدیدشونده

پیوست‌های فصل پنجم

پیوست ۱) این‌همانی کایا

پیوست ۲) سطح کارآمد آلودگی جریان

پیوست ۳) هزینه‌ی اجتماعی کربن (SCC)

پیوست ۴) معادله‌ی رشد نئوکلاسیکی نوردهاس

پیوست ۵) تابع رشد بیولوژیک و تابع هزینه‌ی صید

پیوست ۶) اقتصاد کم‌کربن

منابع و مراجع فصل پنجم

فصل ششم) نظریه‌ی انتخاب عمومی و محیط زیست

ششم - ۱) آموزه‌ها

ششم - ۲) سیاست‌مداران

ششم - ۳) ۱-۲) انگیزه‌های سیاست‌مداران

ششم - ۴) ۲-۳) رأی

ششم - ۵) ۳-۴) فروش رأی

ششم - ۶) ۴-۵) چه چیزی در انتخابات رأی می‌آورد؟

ششم - ۷) ۵-۶) کالاهای عمومی

ششم - ۸) ۶-۷) انتخاب کالاهای عمومی

ششم - ۹) ۷-۸) قیمت کالاهای عمومی

ششم - ۱۰) ۸-۹) درجه‌ی خلوص کالای عمومی

ششم - ۱۱) ۹-۱۰) بودجه‌ریزی

ششم - ۱۲) ۱۰-۱۱) هزینه‌های فراینده‌ی دولت‌ها

ششم - ۱۳) ۱۱-۱۲) توسعه‌ی دستگاه دیوان‌سالاری

ششم - ۱۴) ۱۲-۱۳) روابط مشکوک سیاست‌مداران با دنیای کسب‌وکار

پیوست‌های فصل ششم

پیوست ۱) بیشینه کردن بودجه توسط دیوان‌سالاران و سیاست‌مداران

منابع و مراجع فصل ششم

فصل هفتم) کیفیت زیست در انگاره‌ی الحق، سب و آلاوت

منابع و مراجع فصل هفتم

فصل هشتم) نهادگرایان و محیط زیست

هشتم - ۱) نهادها

هشتم - ۲) مبادلات و نهاده‌ها

هشتم - ۳) رهیافت الینور اوستروم درباره‌ی مالکیت اشتراکی منابع

هشتم - ۴) توسعه‌ی ملی از منظر برخی نهادگرایان

هشتم - ۴-۱) نهادهای اقتصادی غیرفراگیر

هشتم - ۴-۲) نهادهای اقتصادی فراگیر

هشتم - ۴-۳) نهادهای سیاسی فراگیر و غیرفراگیر

هشتم - ۴-۴) نظم‌های دسترسی محدود و باز

هشتم - ۴-۵) خردستان و فرودستان

هشتم - ۴-۶) آسیب خلاق شومپتری

هشتم - ۴-۷) موانع از محیط زیست در سایه‌ی نهاده‌ها

پیوست‌های فصل هشتم

پیوست ۱) الینور اوستروم، مدل مفهومی «چهارچوب توسعه و تحلیل نهادی (IAD)»

پیوست ۲) اهداف توسعه‌ی پایدار ۵

پیوست ۳) ذخیره‌ی دانش در مدل ریچارد بائینستر

پیوست ۴) انقلاب صنعتی چهارم و محیط زیست

پیوست ۵) تغییر تدریجی سوخت خودروها تا ۲۰۵۰

پیوست ۶) خودروهای خودران و تخریب خلاق شومپتری

منابع و مراجع فصل هشتم

فصل نهم) مکتب اتریش و محیط زیست

نهم - ۱) تفاوت‌های روش‌شناسی در مکتب اتریش

نهم - ۲) محدودیت‌های اقتصادی: عینی یا ذهنی؟

نهم - ۳) تمایز دانش ضمنی از دانش رسمی

نهم - ۴) باور به توان‌مندی سازوکار بازار و اصرار بر تحدید سیاست

پیوست‌های فصل نهم

پیوست ۱) جی.پی.اس. GPS چطور اختراع شد؟ و چطور به حفظ محیط زیست کمک می‌کند؟

منابع و مراجع فصل نهم

فصل دهم) ناسیونالیسم و محیط زیست در آرای یووال نوح

هراری

منابع و مراجع فصل دهم

فصل یازدهم) مسئولیت فردی و محیط زیست در اندیشه‌ی

برتران د ژوونل

منابع و مراجع فصل یازدهم

فصل دوازدهم) پیوندهای پنهان و محیط زیست در اندیشه‌ی

فریتوف کاپرا

منابع و مراجع فصل دوازدهم

نمایه‌ی اسامی جلد اول

نمایه‌ی موضوعی جلد اول

نمایه‌ی نشانه‌های اختصاری جلد اول

ک. سفینه‌ی زمین

گفت‌وگو درباره‌ی اوضاع و احوال زیست‌محیطی بر روی سیاره‌ی زمین، همواره تداعی‌کننده‌ی آن شعر مشهور «برتولت برشت» است که گفته بود: «هم آن که می‌خندد، هنوز خبر هولناک را نشنیده است».

به استناد بیش‌ترها و تحقیقات انجام شده، دانش‌مندان تخمین می‌زنند که در مجموع با انتشار مقدار مشخصی دی‌اکسید کربن (یا سایر گازهای گل‌خانه‌ای) در آر، کره‌ی زمین به مرز گرمایش خطرناکی خواهد رسید. آن‌ها معتقدند که از پیش از انقلاب صنعتی تا کنون، بخشی از این مقدار دی‌اکسید کربن، منتشر شده است و متأثر از این میزان انتشار، سیاره‌ی زمین از زمان انقلاب صنعتی تا کنون حدود ۱ درجه گرم‌تر شده است. دانش‌مندان هشدار داده‌اند که افزایش دمای کره زمین بیش از ۲ درجه‌ی سانتی‌گراد، مخاطرات زیادی را برای نژاد انسان، و هزاران گونه‌ی جانوری و گیاهی و اکوسیستم زمین در پی خواهد داشت. بنابراین اگر قرار باشد تا سقف افزایش گرمای ۲ درجه‌ای را رعایت کنیم، مجاز هستیم که از آن به بعد، تنها مقدار محدود و معینی دی‌اکسید کربن منتشر کنیم.

اکنون با دو چالش مواجه هستیم: مشکل اول، کند کردن روند خروج این گازها از جو است، به این معنا که حتا در صورت توقف انتشار دی‌اکسید کربن، مدت خروج (آن‌هایی که قبلاً منتشر شده بودند) از جو سیاره‌ی زمین صدها تا هزاران سال طول می‌کشد و به ناگزیر ناچاریم تا پیش از بحرانی شدن اوضاع، تدبیری برای آن بیندیشیم. چالش بعدی ناشی از ادامه روند انتشار است: با این روند افزایش انتشار، تا چند سال دیگر به سقف مجاز ۲ درجه گرمای می‌رسیم. البته می‌توانیم که از سقف ۲ درجه افزایش عبور کنیم، اما محتمل است تا سیاره‌ی زمین، دیگر همانند گذشته قابل سکونت نباشد!

ممکن است که با تکیه بر فن‌آوری‌های جدید، بحران انتشار کربن، چند ماه یا چند سال بعد به کلی حل و فصل شود یا شاید این موضوع تغییر اقلیم آن‌طور که وانمود می‌شود جدی نباشد؛ هم‌چنین محتمل است این بحران، بیش‌از آن‌که تصور می‌کنیم حیات ما را بر روی سیاره‌ی زمین به خطر بیندازد، اما یک چیز مسلم است و آن ضرورت مقابله با افزایش و استمرار آسیب‌های وارده بر سفينه‌ی زمین است. صرف‌نظر از ماجرای تغییر اقلیم، انواع و اقسام معضلات ریز و درشت زیست‌محیطی نظیر پسماندها، دست‌کاری طبیعت، فرسایش و نظایر آن‌ها، سیاره‌ی زمین را به‌عنوان تنها گزینه‌ی سکونت برای بشر تهدید می‌کنند. همان‌چه در آگوست ۲۰۱۹ خبر رسید که از آسمان قطب شمال به‌همراه برف، ذرات ریز پلاستیکی می‌بارد: «بیش از ده‌هزار ذره در هر لیتر!»^۱

کاهش تخریب

اما کاهش انتشار گازها، گل‌خانه‌ای به‌عنوان یک نمونه‌ی جدی از تخریب‌های زیست‌محیطی نیازمند تحولاتی جدی در مدیریت منابع انرژی، دگرگونی‌های عظیم در فن‌آوری و روش‌های تولید محصولات صنعتی، و تغییراتی مهم در انواع و سطوح تولید محصولات دامی و کشاورزی و نظایر آن‌هاست. وانگهی یک مفهوم نهفته در این تحولات، ضرورت تغییر در سبک زندگی بشر است. برخی از محصولات چندین برابر بیش از بقیه، منجر به انتشار کربن می‌شوند. سفرهای هوایی، موز، سیمان، روستاها، هخت‌های فسیلی از مصادیق پرکربن‌ها هستند و کاهش یا توقف در عرصه‌ی این دست کالاها نقش مهمی در کاهش انتشار ایفاء خواهد کرد.

کافاه اقتصادی و محیط زیست

شکی نیست که پی‌آمدهای تحدید فعل و انفعالات اقتصادی به‌واسطه‌ی ممانعت از تخریب‌های زیست‌محیطی بیش‌تر، عواقبی ناگوار در بر خواهند داشت و شرایط اشتغال، معاش و رفاه میلیاردها انسان را تحت تأثیر قرار خواهد داد. آن‌چنان‌که به توصیف نیکلاس گریگوری منکیو:^۲

مطمئناً هوای پاک و آب پاک ارزشمند است. اما این ارزش باید به هزینه‌ی فرصت مقایسه شود، به این معنا که ما برای به دست آوردن آن‌ها (هوای پاک و آب پاک) چه چیزهایی را باید از دست بدهیم. حذف کامل آلودگی باعث از بین رفتن بسیاری از دست‌آوردهای پیشرفت‌های مربوط به فن‌آوری و محروم شدن از رفاه و لذت بیش‌تر زندگی می‌شود. مردم بسیار کمی دوست دارند تا برای حفاظت از محیط زیست و برخورداری از آب پاک و هوای پاک، از تغذیه‌ی سالم، بهداشت، و درمان مطلوب و سایر کالاهای ضروری محروم شوند.^۳

البته در سال ۲۰۱۱ و در زمان نگارش این سطور توسط منکیو، برخورداری از تغذیه‌ی سالم، بهداشت، سایر کالاهای ضروری، به موازات تخریب‌های بیش‌تر، هنوز ممکن بود؛ در حالی که با تداوم فزاینده‌ی تخریب، محتمل است که همان موهبات نیز دیگر نتوان حصول نباشند. اما آن‌چه که در مضمون سخن منکیو نهفته و پایداری است، مروفت بر تراز میان رفاه اقتصادی با کیفیت محیط زیست است.

۴. بازار و محیط زیست

در یک نظام اقتصادی مبتنی بر بازار آزاد، افراد با داشتن حق مالکیت شخصی و برخورداری از حق مبادله‌ی آزاد، در تعقیب اهداف و منافع شخصی خودشان هستند و بسیاری از آن‌ها ممکن است که از وضعیت عوامل انتشار کربن با خبر نباشند یا در صورت اطلاع از این بحران، وقتی به آن نهند و سبک زندگی مخرب خود را به روال معمول ادامه دهند و یا با آن‌ها کامل، دیگران را در تحمل عوارض زیان‌بار مبادلات خود شریک کنند. چرا که:

مبادلات، گاهی عوارض جانبی به بار می‌آورند که احتمالاً برای طرف‌های سوم - آن‌هایی که اصلاً در این مبادلات شرکت نکرده‌اند - مضر است.^۴

از سویی دیگر زمان تنگ است و ممکن است که تغییرات اقلیمی از آستانه‌ی غیرقابل برگشت عبور کند. پس چه باید کرد؟

به استناد آن چه سخن رفت، نظریه‌های اقتصادی - سیاسی مختلف، با رویکردهایی گوناگون، پاسخ‌های متفاوتی را عرضه می‌دارند:

رویکردهای گروه اول) بر ضرورت برچیدن سازوکار بازار یا اعمال محدودیت‌های شدید بر آن سخن می‌رانند یا بر لزوم مداخله‌ی همه‌جانبه‌ی دولت تأکید می‌ورزند: از پیشنهاد برقراری «**نظام‌های اقتصادی برنامه‌محور و برنامه‌ریزی متمرکز**» گرفته تا ضرورت «**برنامه‌ریزی جهانی برای کاهش رشد اقتصادی**» را می‌توان در میان این گروه از طرح‌های یافت.

رویکردهای گروه دوم) سطح متوسطی از دخالت دولت‌ها را در بازار ضروری دانسته‌اند. جمله پیشنهادهای این گروه عبارت است از: کاربری روش‌های جدید محاسبه‌ی هزینه‌ی انتشار کربن^۱ و تشدید «**نظام مالیاتی آلودگی**» مبتنی بر آن اخذ «**مالیات از ثروت‌مندان**» به دلیل انتشار کربن بیش‌تر، «**کاهش برور پی‌اچ^۲ و خصوصی سازی و افزایش مالکیت و تصدی‌گری دولتی**»، نمونه‌هایی از این موارد است.

رویکردهای گروه سوم) «**برخورد بسیار محتاطانه‌تری نسبت به مداخله‌ی دولت در بازار و تولید کالاهای عمومی**» دارند و نسبت به هرگونه ساده‌انگاری درباره‌ی خیرخواهی دولت‌ها و سیاست‌مداران و سپردن منابع بیش‌تر به آنان، برای حل بحران‌های زیست‌محیطی هشدار می‌دهند. برخلاف اعضای این گروه به «**دولت چونان یک بنگاه اقتصادی**» می‌نگرند که «**متاثر از منافع و تمایلات بازیگران درون خود**» یا «**گروه‌های فشار بیرون خود**» است.

رویکردهای گروه چهارم) تحقق اهداف زیست‌محیطی را در «**فرایند ایجاد یا اصلاح نهادها**» می‌دانند. از این منظر، تحلیل یک وضعیت زیست‌محیطی، مستلزم اعتنا به «**وضعیت نهادها**» است. ولو این که ممکن است درباره‌ی چگونگی ایجاد، شکل‌گیری و تحول این نهادها، اختلافاتی وجود داشته باشد، اما بر اهمیت و نقش آن‌ها در این الگوی نظری، تأکید می‌شود.

رویکردهای گروه پنجم) هر تحول مثبتی در محیط زیست را منوط به

- * «فزایش آگاهی و احساس مسئولیت فردی» افراد در جامعه می‌دانند و مسئول اصلی مدیریت این بحران را هم‌چون هر مورد مشابهی دیگری، «جامعه‌ی مدنی» و «تغییر رجحان‌های مبادله‌گران» می‌دانند. بر توانایی «انسان کنش‌گر» در فائق آمدن بر مشکلات، با تکیه بر «سازوکار بازار آزاد» تأکید دارد.

۷ سوءاستفاده از بحران‌های زیست‌محیطی

در این بخش، این اوضاع و احوال دست‌مایه‌ی عده‌ای برای دست‌یابی به اهداف سیاسی و اقتصادی برای مطامع اقتصادی عده‌ای دیگر شده است. از یک‌سو، بحران‌های زیست‌محیطی و از جمله خطر تغییرات اقلیمی، همه‌ی عرصه‌های زندگی ما را تحت تأثیر قرار خواهد می‌دهد و به طور فزاینده‌ای آینده‌ی بشر را تهدید می‌کند؛ از سوی دیگر، وجود این بحران‌ها، این فرصت را فراهم ساخته است تا از آن به عنوان دست‌آیزی برای کسب قدرت سیاسی یا تعقیب منافع اقتصادی استفاده شود؛ آن‌چنان‌که غرض هازلایت^۵ در این باره تصریح می‌کند که: اقتصاد بیش‌از هر دانش دیگری که انسان می‌شناسد، گرفتار پندارهای باطل است. این تصانیف نیست. سختی‌هایی که در ذات این رشته قرار دارند، در هر حال به اندازه‌ی کافی بزرگ هستند، اما عاملی این سختی‌ها را در اقتصاد هزار بار بیشتر می‌کند که مثلاً در فیزیک، ریاضی یا پزشکی اهمیت چندانی ندارد. این عامل چیزی نیست جز توجه به منافع خودخواهانه.^۶

از این‌رو، برخی از رویکردهای مورد توجه ما، با چنین پندارهای سیاسی در باب قدرت و منافع گروه‌های خاص به موضوعات جهان و از جمله محیط زیست می‌نگرند.

۸ چرا اقتصاد سیاسی محیط زیست؟

هنگامی که درباره‌ی اخذ مالیات آلودگی هوا سخن می‌گوییم یا به موضوع اعطای یارانه‌های انرژی می‌پردازیم، یا به عرصه‌ی اقتصاد و سیاست گذاشته‌ایم و تردیدی نیست که توجه همه‌جانبه به این مقولات، بدون وساطت مفاهیم

سیاسی، و کم‌التفاتی به نقش آن در مناسبات اقتصادی امکان‌پذیر نیست. از این‌رو به نظر می‌رسد که تأملی دوباره در رویکردهای اقتصادی به محیط زیست و کنکاش درباره‌ی جنبه‌های سیاسی آن در این روزگار، بایستگی و جای‌گاهی فزون‌تر نسبت به گذشته یافته است.

از این‌رو، هدف من از نگارش این اثر، پرداختن به تمام جزییات و نظریه‌های اقتصادی و سیاسی مرتبط به حوزه‌ی محیط زیست نبوده‌است، بل که تنها کمرشیده‌ام تا گزارشی اجمالی از مطالعات خودم، درباره‌ی پیوند نظری (تئوریک) میان کتاب اقتصادی - سیاسی گوناگون با موضوع محیط زیست با تأکید بر تغییرات اقلیمی و بحران‌های پیش‌رو ارائه کنم.

درباره‌ی این کتاب

تأکید این نگارش، بر فنی‌اذهایی است که ممکن است ما را قادر سازد تا به ارزیابی رویکردهای گوناگون اقتصادی و سیاسی درباره‌ی یک پدیده‌ی واحد مانند محیط زیست بپردازیم. ما این‌که انسان، با تکیه بر دانش و فن‌آوری خود، از مخصصه‌ی تغییرات اقلیمی، اجتناب یابد یا رد پای عوامل غیرانسانی دیگری را هم در پس آن بیابد، تا زمانی که از منابع طبیعی در تولید کالاها و خدمات بهره می‌جویم، نه می‌توان معنای محیط زیستی را پایان یافته تلقی کرد و نه محدودیت‌های منابع طبیعی به این زودی خاتمه خواهند یافت.

افزون بر این، «محیط زیست» می‌تواند بهاری باشد تا فضایی برای هم‌آوردی و رویارویی نظریه‌ها داشته باشیم و شیوه‌ی آنان را در تحلیل مسائل محک بزنیم. بی‌تردید استناد به مفاهیم سیاسی یادشده، خود مستلزم ایجاد نوعی هم‌زبانی بود و برای تحقق این هم‌زبانی، کوشیدم تا در نخستین فصل، و به‌ویژه اجمالی بر روند تکوین این مفاهیم و نیم‌نگاهی به بنیان‌های فلسفی آن داشتم باشم تا از ره‌گذر این ایضاح، انتقال معانی در فصول بعدی ساده‌تر شود. سپس کوشیده‌ام که با تأکید بر جنبه‌های محیط زیستی، به بررسی بسیار مختصر آرای سوسیالیسم مبتنی بر مارکسیسم سنتی، سوسیالیسم و شبه‌سوسیالیسم معاصر، اقتصاد جریان اصلی، نظریه‌ی انتخاب عمومی، نظریه‌های مبتنی

بر کیفیت زیست و شاخص رفاه، نظریات برخی از نهادگرایان، دیدگاه‌های مبتنی بر ناسیونالیسم و نگرش مبتنی بر مکتب اثربش به‌دازم و سرنخ‌هایی را درباره‌ی تفاوت‌های آن‌ها در برخورد با موضوع، عرضه‌ی بدارم. نظریه‌پردازان و صاحب‌نظران دیگری هم هستند که در طبقه‌بندی پیش‌گفته جا نمی‌شوند یا در میانه‌ی چند نظریه جای می‌گیرند، اما بررسی نظریات آن‌ها حائز اهمیت نیست و من به معرفی کوتاه اندیشه‌های ایشان پرداخته‌ام.

محیط زیست، یک دانش میان‌رشته‌ای است و متخصصان گوناگونی اعم از بوم‌شناسان، زیست‌شناسان، فیزیک‌دانان، شیمی‌دانان، اقتصاددانان، سیاست‌مداران، اقلیم‌شناسان، کارشناسان رایانه، خبرگان حوزه‌ی نفت، گاز، انرژی‌های تجدیدپذیر و سایر آن با این مقوله سر و کار دارند. بسیار محتمل است که برخی توضیحات ارائه شده درباره‌ی مفاهیم پایه در متن این کتاب، برای برخی مخاطبان آهسته و آهسته نویسنده محسوب شود و کسالت‌بار به نظر بیاید. شرح راجع به جرییت فلرنگ رای یک کارشناس حوزه‌ی نفت و گاز همان‌قدر پیش پا افتاده و روده‌ری محسوب می‌شود که تشریح بودجه‌ی بهینه و بودجه‌ی مازاد صفر برای یک اقتصاددان. اما کنار هم قرار گرفتن مطالبی از حوزه‌های تخصصی گوناگون، اگر مردم «اندازه نگه‌داشتن» را در توضیح مطالب، برای نویسنده‌ی متوسطی چون من دشوار می‌کند.

برای اجتناب از عرضه‌ی مطالب تکراری برای مخاطبان تخصصی، یا برای رهایی خوانندگانی که مفاهیم پیچیده‌ی ریاضی به کارشان نمی‌آید، اغلب متون این چنینی در پیوست‌های هر فصل قرار داده شده‌است. خواننده‌ی کتاب از حق انتخاب بیش‌تری برخوردار باشد و در صورت تمایل، از مطالعه‌ی آن‌ها پرهیز کند و با پشت سر گذاشتن آن، ادامه‌ی نوشته را پی‌گیرد.

امیدوارم تا حاصل این کار، ارائه‌ی یک تصویر کلی از تنوع نظریه‌های اقتصادی مرتبط با محیط زیست و تفاوت‌های آنان به مخاطبان باشد.

۴. قدردانی

پیشنهاد و راهنمایی شلاله صحافی موجب تغییراتی در ساختار اولیه این کتاب شد و از او متشکرم. از شایان سیف گرامی و توحید نودل ارجمند، برای ویرایش بخشی از مفاهیم زیست‌محیطی این کتاب سپاس‌گزارم. ابراهیم صحافی دوست گران‌قدر و دانش‌مندم، زحمت بازخوانی بخش‌هایی از کتاب را کشید و من را از محبت خود بهره‌مند کرد. راهنمایی‌هایی دوست بزرگوارم کالم کاشفی را ارج مینهم. از دانش مهدیه عسکریان در حوزه صنعت نفت، عباس دهقان در بخش صنعت آب و فاطمه دلیر در بخش نیروگاهی بهره‌مند شدم و قدردان ایشان هستم. استاد موسی غنی‌نژاد، همواره آموزگار و سران‌مایه در مسیر دانش‌اندوزی من بوده‌اند و مراتب قدردانی خودم را به محضر ایشان اعلام می‌کنم. محمد اسماعیل جعفری، دوست بزرگوارم، مسئولیت ویرایش فنی و انتشار این کتاب بر عهده داشته است.

www.ketaboo.ir